

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК ОЗНАКА ПРОБЛЕМНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ УКРАЇНИ

Сучасна нестабільність суспільства, нехтування загальнолюдських цінностей і зниження рівня життя населення провокують девіантну поведінку, аномалії розвитку й, нерідко, деградацію та саморуйнування особистості. Це пов'язано з глибокими соціально-економічними і політичними змінами, що різко загострили соціальні проблеми, збільшило безпритульність, знедоленість, психологічні розлади великої кількості населення, особливо молоді та підлітків. Неузгодженість між очікуваним і реальністю підвищує напруженість у суспільстві і надає готовність людині змінити модель своєї поведінки, вийти за межі сформованої норми. Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була однією з найважливіших у педагогіці, психології, кримінології, але зараз, вона носить масовий характер та потребує особливої уваги.

Людина як особистість формується під впливом системи соціальних відносин, у яку вона включена; цей процес детермінується сукупністю соціальних норм, чинних на даний момент у суспільстві. Таким чином, соціальні норми є правилами суспільства щодо поведінки особистості, визначаючи характер, а також межі можливих і припустимих її проявів [2, с. 9].

Соціальні відхилення можуть мати для суспільства різні значення. Позитивні служать засобом прогресивного розвитку системи, підвищення рівня її організованості, подолання застарілих, консервативних чи реакційних стандартів поведінки. Це – соціальна творчість: наукова, технічна, художня, суспільно-політична. Негативні – дизфункціональні, дезорганізують систему, підриваючи часом її основи. Це – соціальна патологія: злочинність, алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид. Через таку девіантну поведінку проходять негативні витoki соціуму.

Молодь є найактивнішим психологічним суб'єктом і тому прояви соціально неприйнятної поведінки найвиразніше проявляється саме у них. В цьому віці, коли не сформований стійкий світогляд, молодь найбільше піддається зовнішньому впливу. Сприймаючи інтереси та погляди оточуючих, вони вбирають їх і в подальшому керуються ними. Характерною рисою девіантних підлітків є недостатня сформованість у них навичок спілкування, а саме замкнутість; нездатність одержувати інформацію в спілкуванні; нездатність використовувати зворотний зв'язок, тобто наявність труднощів при формулюванні запитання для одержання додаткової інформації; нездатність звернутися по допомогу і прийняти її; нездатність брати участь у спільній діяльності з іншими дітьми при виконанні спільного завдання. Такі характерні риси являють собою критерії наявності відхилень у комунікативній сфері або критерії девіантності.

Критеріями наявності відхилень підлітка можна вважати: ситуативний інтерес до інших людей; відсутність розуміння мотивів поведінки та емоційного стану іншої людини; нестійка самооцінка; ситуативне само сприйняття; підвищений рівень тривожності; нездатність передбачати наслідки власних дій; відсутність логічного узагальнення понять; нездатність розуміти логіку розвитку ситуації взаємодії, значення поведінки інших людей; нездатність розуміти невербальні реакції іншої людини; нездатність мислити абстрактними категоріями [5, с. 47].

Найсприятливішими умовами девіантної поведінки для таких підлітків є: відсутність установки на працю і навчання; відсутність самоконтролю, чутливість до сторонніх впливів, до гострих переживань, потяг до діяльності у неформальній підлітковій групі, неадекватна самооцінка. Типологічні риси особистості з девіантною поведінкою: слабка адаптація до нових ситуацій, конфліктів, підвищена тривожність, психічна незрілість, вживання наркотиків, алкоголю [5, с. 25].

Прояви девіантної поведінки, які найчастіше зустрічаються у підлітків:

1) підліткова злочинність. Це - крадіжки, хуліганство, вимагання, у яких переважають корисливі мотиви, мотиви задоволення потреб, частково - помсти. Хуліганство, брутальність і агресивність підлітків виникають як своєрідна форма самозахисту від зазіхань на їхню особистість із боку батьків, учителів, співробітників міліції. Підлітки, схильні до скоєння насильницьких злочинів, мали або мають постійний приклад насильства й жорстокості відносно своєї особистості. Особливий характер носить мотивація психологічного захисту в групових майнових злочинах у дівчат. Тут діє заздрість до своїх забезпечених ровесниць, що мають престижні речі; красти спонукує прагнення виглядати не гірше інших, оскільки відставання від моди сприймається як трагедія, особиста соціальна ущербність.

Безперечним є той факт, що телебачення надає нам велику кількість зразків насильства. Спостереження зразків насильства по телебаченню: а) веде до посилення агресивності; б) підвищує поріг чутливості глядачів до насильства; в) формує неадекватні погляди на соціальну реальність. Прикладів відтворення злочинів, показаних по телебаченню, безліч.

2) Прояв девіантної поведінки: алкоголізм – це зловживання алкоголем. По даним опитування спиртні напої у восьмому класі вживали приблизно 75%, в дев'ятому - 80%, в десятому - 95% хлопчиків [3, с. 117]. Це, звичайно, не пияцтво, але чим раніше підліток долучається до алкоголю, тим сильніше й стійкіше буде його потреба в ньому.

3) Наркоманія – це хвороблива залежність людського організму від постійного прийому наркотичних засобів. Виникненню наркоманії сприяють:

- пре- і постнатальна патологія;
- затримка статевого дозрівання, що найчастіше пов'язана з конституціональною затримкою розвитку, має психологічні наслідки;
- виховання в неповній родині;
- постійна зайнятість одного з батьків;

- хворий - єдина дитина в родині;
- алкоголізм або наркоманія когось із близьких;
- психічні захворювання, патологічний характер поведінки близьких родичів;
- раннє (до 12-13 років) вживання алкоголю або зловживання летючими наркотично діючими речовинами [1, с. 87].

4) Суїцид – є свідоме, самостійне позбавлення себе життя. Самогубство розглядається як феномен соціально-психологічної дезадаптації особистості в умовах мікросоціальних конфліктів. Суїцидальна поведінка – це різні форми людської активності, обумовлені прагненням позбавити себе життя і служать засобом вирішення особистісної кризи, що виникли при зіткненні особистості з перешкодою на шляху задоволення її найважливіших потреб.

Можливість ненормативної поведінки обумовлена тим, що людська свідомість здатна виходити за межі будь-яких стереотипів і виробляти нові, раніше не існуючі варіанти поведінки. Ступінь соціальної "незручності" різних видів ненормативної поведінки різниться - від таких, що викликають осуд найближчого соціального оточення, до вчинення тяжких злочинів, покарання за які передбачається повна ізоляція особи від суспільства.

Тому своєчасна, якомога більш рання психологічна діагностика схильності молоді до ненормативної поведінки, розробка комплексу заходів психологічної допомоги особистості у зазначених випадках потребує сукупних зусиль теорії і практики. Усвідомлення неминучості відхилень в поведінці частини людей не виключає необхідності постійної боротьби суспільства з різними формами соціальної патології. Під соціальним контролем у широкому соціологічному змісті розуміється вся сукупність засобів і методів впливу суспільства на небажані форми поведінки з метою їх елімінації чи мінімізації [4, с. 201]. Адже, переважна кількість соціальних відхилень відіграє деструктивну роль у розвитку суспільства. Тому однією з головних завдань психологів є розпізнавати корисні культурні зразки в поведінці індивідів і груп і надавати допомогу в подоланні негативних девіацій.

Список літератури

1. Зейгарник Б.В. Патопсихология: учеб. пособие для студ. вузов. — М., 2002. — 286 с.
2. Малькова М.О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.05. – соціальна педагогіка. — Луганськ, 2006. — 22 с.
3. Махов Ф.С. Подросток и свободное время. — Л., 1982. — 238 с.
4. Тетерский С.В. Введение в социальную работу: Учебное пособие. — М.: Академический Проект, 2000. — 496с.
5. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. — М.: Академический Проект; Трикста, 2005. — 336 с.